

Leen Huet

Held

**T
R
I
S
T
A
N**

Inhoud

Ten geleide	9
1. Reporter 13	15
2. Een Rode Kruishuwelijk	21
3. Een zorgeloze prins	45
4. Wereldbrand	77
5. Swimmingman	103
6. Businessman	139
7. Wereldbrand	201
Over het zwemmen in vijvers en beken	257
Nawoord	259
Eindnoten	261
Bibliografie	297
Register	311

Ten geleide

Legt een biografie met de titel *Held* niet te snel de kaarten op tafel? Ligt hier een ongenueanceerde lofzang voor u? Een held, wat is dat eigenlijk? Iemand om ironisch over te ginnegappen tijdens een vlot radiorubriekje?

Ik hoorde voor het eerst over Martial Van Schelle toen ik negen jaar oud was, dankzij een kleine biografie van hem die mijn grootvader schreef ten behoeve van vrienden, kennissen en dorpsgenoten. De flierefluiter, atleet, zakenman en ten slotte verzetsman is me altijd blijven boeien – ik schreef al over hem in *Mijn België* (2004), in de roman *Almanak* (2005) en in *Weerbots*, dat vorig jaar verscheen. Met *Weerbots* vormt deze biografie overigens een tweeluik; het scharnier tussen beide luiken is Van Schelles geboortehuis, gebouwd in Merksplas in 1892. Later werd het mijn ouders huis. Ik had gehoopt dat zij dit boek nog zouden kunnen lezen.

De kleine biografie die mijn grootvader schreef in 1976 is in zekere zin de oertekst van dit boek. Ik citeer er in bijna elk hoofdstuk uit, omdat de informatie die hij in Van Schelles geboortestreek verzamelde, door te putten uit eigen jeugdherinneringen en te spreken met mensen die Van Schelle hadden gekend, onmisbaar is en zonder hem verloren zou zijn gegaan. Deze citaten zijn cursief gezet, een aanduiding van onze tweestemmigheid. Tijdens mijn eigen onderzoek is me duidelijk geworden dat hij net als ik vele krantenartikelen over Van Schelle uit het interbellum heeft gelezen, dat hij las over het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog en over het kamp Breendonk, dat hij

wellicht ook met de notaris uit Hoogstraten heeft gesproken die het 'Kempense deel' van Van Schelles nalatenschap behartigde. Daarnaast heeft zijn vrolijke en beknopte schrijfstijl me meermaals een hart onder de riem gestoken.

In het eerste hoofdstuk beschrijf ik de omstandigheden waarin ik voor het eerst over Martial Van Schelle hoorde. Ik dacht toen dat ik enkel een verhaal hoorde over een opmerkelijke man, die wonderlijk genoeg iets te maken had met een raar huis dat mijn ouders hadden gekocht. Ik wist nog niet dat zijn verhaal me ook dingen zou bijbrengen over de geschiedenis van de Noorderkempen, de geschiedenis van België, en zelfs de globale geschiedenis. De verwevenheid van kleine en grote geschiedenis was een van de verrassingen die me tijdens mijn onderzoek het meeste troffen.

Hoe begon dit alles? In het tweede hoofdstuk onderzoek ik wie Van Schelles ouders waren. Zijn vader werd geboren in Vilvoorde, zijn moeder in Springfield, Illinois. Hoe hebben zij elkaar ontmoet? Martial Van Schelle dankt zijn bestaan aan een verre oorlog, de oorlog tussen de Verenigde Staten en Spanje die werd uitgevochten op het eiland Cuba in 1898. Op Cuba ontmoetten zijn toekomstige ouders elkaar. Ze werkten allebei met hart en ziel voor het nog jonge Rode Kruis, en van het een kwam gelukkig het ander. Het onderzoek naar deze voorgeschiedenis leerde mij hoe de wereld voor historici veranderd is door de digitalisering. De Library of Congress in Washington, D.C., bleek gul een enorme hoeveelheid historische kranten te hebben gedigitaliseerd en zonder meer online ter beschikking gesteld. Meer nog, ze stelde ook enkele gedigitaliseerde privéarchieven uit haar bezit ter beschikking, waaronder de Clara Barton Papers, het archief van de leidsvrouw van het Amerikaanse Rode Kruis. Daarin bevonden zich brieven en dagboekfragmenten die betrekking hadden op Van Schelles ouders.

In het derde hoofdstuk reconstrueer ik Van Schelles kindertijd in de Kempen. Hij was op en top een kind van de belle

époque, de ‘mooie periode’, die haar naam niet had gestolen voor wie in België tot de burgerij behoorde. Zo vierde Martial zijn vijfde verjaardag op de Wereldtentoonstelling in Saint Louis, samen met zijn ouders. Hij bezocht de lagere school in Wortel en de middelbare school in Washington, D.C.: een opmerkelijk traject. In de hoofdstad van de Verenigde Staten werd ook zijn talent als zwemmer en allround sporter opgemerkt, en getraind.

De Eerste Wereldoorlog dreef het gezin Van Schelle – Fowler tragisch uit elkaar. Zijn moeder overleed aan de gevolgen van een Duitse U-bootaanval op de *SS Arabic*, toen ze de Atlantische Oceaan wilde oversteken om in de Verenigde Staten fondsen in te zamelen voor de vrouwen en kinderen van het volkomen leeggeplunderde, bezette België. Vóór 2014 was de Eerste Wereldoorlog een wat verwaarloosd historisch onderwerp, de Tweede Wereldoorlog overheerste in de publieke opinie alles. Maar sinds de herdenking van de Grote Oorlog in 2014 begon, is uit vele studies opnieuw duidelijk geworden hoezeer Europa onder deze verschrikkelijke oorlog heeft geleden, hoezeer ook België op nietsontziende wijze op de knieën is gedwongen. Mijn grootvader van moederszijde, geboren in Minderhout, had me lang geleden verteld over de Dodendraad, de elektrische grensversperring die de Kempen afgrendelde van het neutrale Nederland, met daarin een kleine Belgische enclave, Baarle-Hertog. Het leek een obscuur onderwerp, dat weinig historici boeide, totdat de herdenkingen begonnen. Martial Van Schelle nam in Chicago dienst in het Amerikaanse leger zodra dat voor achttienjarigen mogelijk werd, en vierde de Wapenstilstand opnieuw in Europa.

In 1920 startte Van Schelles carrière als topzwemmer in Brussel. Tienmaal werd hij kampioen op de 100 meter vrije slag, driemaal Europees kampioen, driemaal nam hij deel aan de Olympische Zomerspelen. Daarnaast was hij een alom geprezen coach, al botste hij met sportbonden en federaties. Zijn sport-

loopbaan is het onderwerp van het vijfde hoofdstuk. Hier kon ik dankbaar gebruikmaken van publicaties over de Olympische Spelen, met name de Spelen van 1920 in Antwerpen, maar ook van een enorme schat aan artikelen uit Belgische kranten, gedigitaliseerd en tijdens de covidjaren online aangeboden door de Koninklijke Bibliotheek in Brussel. Ik denk niet dat ik Van Schelles loopbaan had kunnen reconstrueren zonder deze krantenartikelen. In de eerste helft van de twintigste eeuw was sportverslaggeving echter niet wat ze nu is, al bestonden er gespecialiseerde kranten voor sportliefhebbers. Er zijn bijvoorbeeld amper interviews met Van Schelle terug te vinden, maar waar hij aan het woord komt, heb ik hem geciteerd – zo kunnen we glimpen opvangen van zijn intonatie, zijn gedrevenheid, zijn humor. Ik had het voorrecht aan het begin van de eenentwintigste eeuw Roger Boin te ontmoeten, de kleinzoon van Victor Boin, een allround Belgische sporter en vriend van Van Schelle. Roger Boin schonk het rijke archief van zijn grootvader aan het Sportimonium, het enige museum over sportgeschiedenis in Vlaanderen en België. Recente besparingen hebben het museum, en de schenking, op kurkdroog zaad gezet. Voorgoed? Het doet je nadenken over de functie van sport. Volksgezondheid? Brood en spelen? Vluchtig prestige van ijdele sportbestuurders? De zelfvergetelheid van de massa? Vergetelheid tout court?

Wat doet een topsporter na zijn fysieke triomfen? Het is soms een pijnlijke vraag. Van Schelle maakte een goede keuze: ‘le Swimmingman’ ontpopte zich schijnbaar moeiteloos tot ‘le Businessman’, tot ondernemer. Ondanks de beurscrash van Wall Street in 1929 en de economische crisis die de jaren 1930 verduisterde, bouwde hij een bloeiend bedrijf uit, als handelaar in luxe sportartikelen, als bouwer van zwembaden die ’s winters veranderden in schaatsbanen, als promotor van het ijshockey en andere wintersporten, als uitbater zelfs van de variété- en jazzclubs die bij zijn zwembaden en schaatsbanen hoorden. In 1936

nam de zesendertigjarige Van Schelle zelfs opnieuw deel aan de Olympische Spelen, met name de Olympische Winterspelen in Garmisch-Partenkirchen, als lid van het Belgische bobsleeteam. En hij bereikte wellicht het grootste publiek door maar liefst zes keer deel te nemen aan de internationale Gordon Bennettballonwedstrijden, als secondant van de piloot Philippe Quersin.

Het laatste hoofdstuk van dit boek was inhoudelijk het minst aangename om te schrijven. In de eerste jaren van de nazi-bezetting van België leek Van Schelle een attentist, iemand die het verloop van de gebeurtenissen afwachtte (zoals de meeste mensen), wellicht zelfs een opportunistische collaborateur. Dat was een rookgordijn. In werkelijkheid trad hij eind 1940 al toe tot het verzet. Hij besteedde veel eigen geld en goederen aan ontsnapingslijnen voor geallieerde piloten en werd de leider van een groep politiemensen uit Jette die sabotagedaden pleegde. Bovendien had hij regelmatig contact met verzetsgroepen in Noord-Frankrijk. Zijn verzetsgroep werd geïnfiltrerd, de meeste leden werden opgepakt en Van Schelle kwam op 15 januari 1943 in het beruchte kamp Breendonk terecht. Daar had hij nog twee maanden te leven, in pijnlijke omstandigheden. Ik las verslagen van overlevenden van het kamp en mocht archiefonderzoek doen in een kantoor in het klamme Breendonk zelf. Wanneer ik opnieuw naar buiten ging, moest ik aan het einde van een donkere gang een metalen poortje ontgrendelen. Als de grendel haperde, voelde ik de angst opkomen. Wie Breendonk heeft bezocht, begrijpt wat ik bedoel, al bloeien er nu 's zomers waterlelies in de gracht.

Toen ik aan mijn biografie van Pieter Bruegel de Oude werkte, deed ik onderzoek naar spreekwoorden. Al doende stuitte ik op een zeventiende-eeuws spreekwoord, dat me is bijgebleven: 'Vrolijk leven en sereen sterven, dat is de duivel zijn rekening bederven.' In zekere zin is dit wat Martial Van Schelle heeft ge-

daan. Hij leefde opgewekt en dat is, zo besef ik steeds vaker, geen kleine verdienste. Maar hij is ook moedig, opgelucht wellicht, gestorven in de nachtmerrieachtige omstandigheden van Breendonk. Ook daarmee bedierf hij de rekening van de duivelsknechten die er de zweep zwaaiden, arme sukkels die plotseling ongebreidelde macht konden uitoefenen in dienst van een krankzinnig benepen ideologie.

‘Les extrêmes se touchent.’ Tegengestelden raken elkaar; dat zei mijn vader dikwijls en met dit boek geef ik hem gelijk. Ik heb niets met sport. Ik zit met boekjes in hoekjes, al een leven lang. In het dagelijkse leven kom ik geen Van Schelles tegen. Toch heb ik Martial Van Schelle diep leren waarderen door deze biografie te schrijven, hoe fragmentarisch onze kennismaking ook blijft. Ik waardeer zijn onafhankelijkheid, zijn sprezzatura, zijn gulheid, het feit dat hij als ondernemer bruiste van ideeën, dat hij een goede leidinggevende was die de loyaliteit van zijn medewerkers wist vast te houden. Hij heeft die loyaliteit ook beloond, met het testament dat hij in het diepste geheim in Breendonk wist te verstoppen. Dankzij de hulp van de rijksarchivarissen in Vorst en Leuven heb ik het testament opnieuw kunnen traceren. De laatste maanden van Van Schelles leven, in het kamp, zijn een hel geweest. Toch schreef zijn medegevangene, de nachtwaker Léon Leemans, in 1944: ‘In de twee maanden dat hij bij ons was, had hij niet alleen iedereen vertrouwen gewonnen, zonder dat te zoeken, maar ook iedereen vriendschap.’ Wie in de ergste omstandigheden zijn menselijkheid bewaart, mag een held worden genoemd. Als dat niet zo zou zijn, welke voorbeelden blijven ons dan over?

Leen Huet
de Diept
augustus 2026

1. Reporter 13

Mijn grootvader hield van schrijven. In de jaren na de Tweede Wereldoorlog spekte hij de kas van zijn jonge gezin door bijdragen te leveren voor een jachttijdschrift, onder het pseudoniem Nemrod. Zo legde hij de trouwe lezers van *De Jachttribuun* uit dat het beter was om je hond een korte naam te geven, Max of Snep. Al zijn jachthonden die ik gekend heb, Duitse staande, Ierse setter of Drentse patrijshond, droegen afwisselend die namen. Hij vertelde over een snobistisch heerschap dat zijn hond met de ronkende naam Scipion l'africain had opgezadeld. 'Scipion l'africain, apportez!' Kostbare seconden gingen verloren tijdens het uitroepen van die bewerkelijke identificatie, seconden waarin het aangeschoten wild er niet zelden in slaagde te ontsnappen. 'De eigenaar van dat wonderbeest is later krankzinnig gestorven, hetgeen me niet verwonderd heeft.'

Later schreef mijn grootvader met veel gusto kerstverhalen en reportages voor het dorpsblad *'t Worteltje*, onder het nieuwe pseudoniem Reporter 13. Samen met een vriend, schoolhoofd Jules Noeyens, organiseerde hij in de jaren 1970 heemkundige wandelingen ter gelegenheid van Wortel-Kermis, in het tweede weekeinde van juli. De wandelingen begonnen steeds bij de parochiezaal naast de schilderachtige dorpskerk, toegewijd aan Sint Jan-Baptist. De sportieve stappers bezochten onder meer de Belgisch-Nederlandse grenspaal genaamd Witte Kei (1970), de verloren gewaande ijskelder van het kasteel van Hoogstraten (1971) en de onzichtbare resten van de kluis van een verdachte vrouw uit de Hollandse tijd, Zwarte Marjan geheten (1975). Op elke plaats ontvingen de deelnemers een grandioze eretitel. Ik vermoed dat wij, kleinkinderen, de wandelingen meemaakten vanaf het bezoek aan de kluis van Zwarte Marjan, en dat we

bijgevolg benoemd zijn tot officier in de Orde van Marjan. In de stralende zomer van 1976, op zondag 11 juli, richtten we onze schreden naar het huis dat mijn vader ruim twee jaren eerder had aangekocht. Bij het huis hoorden een weg, een kapelletje en een naam: de Diept. Mijn moeder vond het een feestelijke gelegenheid en zette me in het nieuw, als ik me goed herinner.

Mijn grootvader nam het woord. Met stijgende verbazing en interesse hoorde ik hem vertellen over een wonderlijke kerel, Ti, voluit Martial Van Schelle. Martial Van Schelle was in dat huis geboren, het rare huis dat mijn vader had gekocht, een huis met een origami-dak en pilasters in de hal. Mijn grootvader had Martial Van Schelle als kind gekend. Logisch, mijn grootvader woonde toen een kilometer verderop. Van Schelle was een speelvogel en een vrolijke deugniet. Later ontpopte hij zich tot een beroemde sportman en zakenman. In de Tweede Wereldoorlog ging hij in het verzet. Dat werd hem fataal. Er was nog een wandelaar aanwezig die Martial Van Schelle goed had gekend: de Wortelse boerenzoon Jan Nees (1887-1982). Jan Kiek, voor de vrienden. In zijn jonge jaren was hij knecht geweest op het landgoed de Diepte en goed bevriend geraakt met Martial. Jan was die dag de eregast en vertelde over zijn belevenissen met de Van Schelles. Martials moeder kweekte fraaie inheemse kippenrassen. Ze reisde met haar prijsdieren regelmatig naar de Verenigde Staten. Jan voer mee over de Atlantische oceaan en dankzij zijn goede zorgen pronkten de kippen op landbouwbeurzen in Kansas City, Chicago en Wisconsin. De bijnaam Jan Kiek was geboren. Als attentie voor zijn bijdrage aan het succes van de wandeling ontving Jan, zo vertelde mijn vader later, een elektrisch scheerapparaat. Hij was er dolblij mee, hij wist niet dat zoiets handigs bestond. Nooit meer dat gedoe met nat scheeren!

Terwijl ik luisterde naar mijn grootvader en Jan, duizelde het mij. Hoe kon dit allemaal? Hoe konden wij, een klein gezin aan de rand van het land, iets met geschiedenis te maken hebben? Met een man die beroemd was?

Alle 376 deelnemers ontvingen die dag een documentje ter bevestiging van hun nieuwe eretitel: Gastheer of Gastvrouw van het Land van Ti van Schelle. Voor de symbolische som van twintig Belgische frank (een mooi groen geldbiljetje met aan de ene zijde het portret van Boudewijn I, aan de andere het Atomium) konden zij bovendien een boekje aankopen met de tekst van mijn grootvader over Van Schelle.

Vijftig jaar later houd ik die tekst in mijn handen. Een bundel van vijftientwintig getypte bladzijden, met drie nietjes bij elkaar gehouden. ‘Juli 1976’, schreef mijn grootvader zwierig onder het voorwoord, en hij signeerde, waarbij zijn balpen even leek te haperen. Dat handschrift, die handtekening terugzien doet me iets. Mijn grootvader tekende ook zelf de illustraties, want, zoals hij mij omstreeks die tijd toevertrouwde, als interne op de middelbare school in Hoogstraten volgde hij net als zijn oudere broer de tekenlessen en men beschouwde hem, Gabriël, als de betere tekenaar van hen beide. Zijn oudere broer Jan werd later kunstschilder en glazenier. Mijn grootvader werd een ambtenaar zoals zijn vader voor hem. Hij was gelukkig, leek me, en kende geen andere ambitie dan voor altijd in zijn geboortestreek te blijven, te schrijven en te jagen.

Boven de handtekening lees ik: *‘Dit alles werd zo getrouw mogelijk samengesteld uit eigen herinneringen van onze jeugd, aangevuld met herinneringen van mensen die zijn intieme vrienden waren, van mensen die lange tijd in zijn omgeving hebben geleefd en die zijn opgang en ondergang van heel nabij hebben kunnen volgen.’*

Het gul aangewezen spoor leidde me al tot onderzoek toen ik in 2004 aan het boek *Mijn België* werkte. Het bleef op me wachten, tot in 2019, de zware covidjaren en verder. Het voerde naar een vertrouwd, dierbaar en toch ingrijpend anders landschap. De Kempen vroeger, België vroeger, de Verenigde Staten vroeger. Het leerde me ook iets over de hardnekkigheid van lokale legendes, bijvoorbeeld de legende dat Albert Van Schelle aan het einde van de negentiende eeuw krijgsgevangene zou zijn geweest in Zuid-Afrika tijdens de Boerenoorlog, of dat mevrouw Van Schelle een passagier was van het oceaanschip de *Lusitania*, toen dat in mei 1915 door een Duitse onderzeeër werd getorpedeerd. We zullen zien dat zij andere avonturen beleefden. Het spoor voerde wel rechtstreeks terug naar ‘de gelukkigste periode die de westerse wereld sinds tien eeuwen kende’, volgens Herbert C. Hoover, en vandaar naar de duisternis van twee wereldoorlogen. Het voerde naar de spannende ondernemingen van een streekgenoot, een man van de wereld, die even vastberaden de strijd aanging in goede jaren als wanneer het kwaad heerste. Daarin, zou je kunnen zeggen, volgde hij het voorbeeld van zijn ouders. Toch baande hij zich een geheel eigen weg en mocht hij zich, niettegenstaande een bevoorrechte achtergrond, trots een selfmade man noemen.

Door het spoor te volgen kwam ik opnieuw thuis.

Leen Huet ontving twee werkbeurzen van vier eenheden van het Vlaams Fonds voor de Letteren gedurende de zeven jaar dat zij aan dit boek werkte, en een toelage van duizend euro van de Stad Hoogstraten.

© 2026 Uitgeverij TRISTAN / Standaard Uitgeverij nv
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen en Leen Huet

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Ontwerp omslag en binnenwerk: Herman Houbrechts
Opmaak: www.intertext.be
Auteursfoto: © Frank Toussaint
Beeld omslag: © Archief Van Schelle Sports

Eerste druk oktober 2026

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Niets uit dit boek mag op enigerlei wijze worden gebruikt of gereproduceerd voor het trainen van kunstmatige-intelligentietechnologieën of -systemen. Dit werk mag niet gebruikt worden voor tekst- en datamining (artikel 4, lid 3 Richtlijn (EU) 2019/790).

ISBN 978 90 223 4309 8
D/2026/0034/375
NUR 320